

J. Zorman :

XV. umetniška razstava.

„Napišete kritiko o razstavi v Jakopičevem paviljonu?“
 — Kritike ne, saj ni povoda poučevati dobre, drugi pa spadajo na šolsko klop, pišejo šolske naloge, v katere nam daje Jakopičeva dobrohotnost vpogled. Če hočete mal pogovor o razstavljenih umotvorih, da izrabiva kulturno dobroto in užitek, ki se nam nudi vsaj enkrat na leto, in se po potrebi v bran postaviva prenačljenemu češčenju.

„Jakopiča, Jame, Sternena, Vavpotiča n. pr. niti ne dovolite kritizirati?“

— Ne, ker vem, kaj znajo, in poznam njihove smeri. S tem pa ne rečem, da bi Vam za zgled takoj pri Jakopičevem „Zelenem pajčolanu“, ki je izmed najodličnejših umetnin na razstavi, ne omenil, da ima ravno to delo v liniji figure in ž njo skupaj s kompozicijo malo vrzel, ki me dotika; neka diskrepanca v mogočni ubranosti gospodujočega tona, ki vam prepoji čute, in nosite to zeleno grandeco dolgo, dolgo s seboj. To delo je iz njegove velike kategorije, iz najglobjega prepričanja, iskanja, iz boja za popolnost. In kjer delujejo te moči, so diskrepance mogoče; ozrite se le na njegove „Cvetlice“.

„Popolnoma drugače vplivajo; imel sem jih za Sternenov delo, ko še ni bil katalog gotov!“

— Lahko, da ste jih zamenjali, pa reči sem hotel le, da so poleg velike kategorije potrebne te „Cvetlice“. To je malo, odlično delo mojstrske poteze, priprosto in jasno kot duhovita primera, kadar je duševnosti čez mejo.

„Potem bi za nekaj podobnega lahko vzela Sternenov „Študijo?“

— Zdi se mi, da ne; Sternenov „Študija“ nosi pravilno svoje ime. Pri njem je način izraza, njegova pota in umetniški cilj drug nego pri Jakopiču. On je veliki mojster barve in za njo morate imeti posebno občutljivost, priznati ji morate samoodločbo in popolno avtonomijo. Začnite jo zasledovati pri „Devinu“, vtelešeno jo vidite v „Hodniku“ in pri „Modelu“ ste prepričani, če se ne zgrozite nad njim in začnete s studijami te velesile od začetka. Pa „Hodnik“ in „Model“

sta si popolnoma enakovredni mojstrski deli in mnogi razstavljalci bi jih morali znati izpovedati na pamet! Ker kdo naj slikarja uči, če ne palete, in kje dobite med našimi smelejšo in izrazitejšo od Sternenuve?

„In mislite, da bi Jakopič „Hodnik“ na pr. drugače rešil?“

— Drugače, ker Jakopiču bi bilo to blesteče solnce simbolika barve, Sternenu je dinamika —

„In kaj je potem barva Jami?“

— Jama ne spada toliko k tema dvema. Če ne rečeva, da je poet, bi morda brez drugega opisovanja in razmotrivanja držalo. On je v svojih principih razvit, ubran, rezerviran in gotov, mirujoča cerkev. On ima priznane simpatije. Ker se je med vojsko umaknil na Holandsko, njegovih novejših stvari ne poznamo; upajva, da nas razveseli že na prihodnji razstavi z deli iz dežele mlinov na veter, jezov, kanalov z množico pisanih bark, morda tudi z marino in razžene to stalno enoličnost motivov.

„Enoličnost je bila na razstavah zlasti v pejzaži res že preočita. Slike od morja so splošno priljubljeni motivi in tudi gorskih pokrajin ljudje pogrešajo. Naša inteligenca je priden turist in po krasotah planin bi mnogi radi segli!“

— Potrpiva, to se bo čez noč premenilo in rešilo! Potovanja po naši domovini bodo vabila tudi umetnike. Poglejte le Vavpotičevo produktivnost. Kot popoten vojak, danes tu v službi, čez mesec drugje, je povsod dobival novih vtisov in jih pridno obdeloval. Na teh njegovih delih so sicer gotove partije tu in tam malo manje študirane, ker je bilo očitno premalo časa za poglobitev. In ravno partije od morja zahtevajo mnogo studija.

„Vavpotič je s svojo zbirko res najboljšje zastopan na razstavi in ljudje so po njegovih umetninah pridno segli; sploh je njegova umetnost tudi po domovih najbolje zastopana. Od portretistov pa edini stalno razstavlja. Kako sodite o razstavljenih treh portretih?“

— Slikarsko najboljši je gotovo portret gospoda inž. Š—a. Tudi ostala dva imata lepe kvalitete, le vez med naročilom in umetnikovo prostostjo ni popolnoma zabrisana. Portreti s čistimi umetniškimi aspiracijami pa kljub desetletnemu stalnemu užitku samo modernih del pri nas še ne bodo prodrli; zato je treba še močnejših fundamentov. Vavpotičeva serija je vsekakor razstavi pomogla do raznolikosti, in če tudi v celoti ne vpliva popolnoma dovršeno, posamič bodo po naših domovih vse te kompozicije cvetlic, marine, kolorirane risbe in akvareli najlepši umetniški okras. Vavpotiču spričo njegovega odličnega talenta ne potrebujeva dalje segati pod pazduho, oglejva si rajše ostale!

„Kambiča ste v zadnjem referatu imenovali pravi naraščaj. Kakor se vidi, se niste motili. Saj nastopa že z velikimi kompozicijami in

„Ciganski trolistek“ je bil za obiskovalce naravnost privlačnost, skoro dogodek! Stavili so to delo med najboljše na razstavi!“

— Da je Kambičevo stremljenje resno in vestno, o tem ni dvoma, prenagljenje z odlikami pa ni na mestu. „Ciganski trolistek“ in ostala tri olja so pred vsem akademičnega značaja, nekaj kompozicije, nekaj tona in preveč zunanosti. Motivi so podrejeni učinku, ki ni spontan, ampak poiskan; slikarski efekt je preočito v službi aranžiranih, neosebnih podob, kl so trdo risane in mrtvo kolorirane. Vsekakor je pa Kambičevo znanje na dobri podlagi in njegove smeri in cilji dosti jasno načrtani in izraženi; pridnost in študij mu pomoreta iz akademskega oklepa in prvim poklonom malo zavore ne bo škodilo. Njegov kolega Škof se s svojim „Portretom“ tudi dobro reprezentira, je pa v delu plašnejši; le „Slap“ je prehud faux pas! — Dolinarja seveda nimava povoda spregledati, saj je „Prestrašenega pobiča“ kupila Narodna galerija za svojo zbirko; izrednega ni razstavil, ker je pač zaposlen z monumentalnim nagrobnikom Krekovim. Povirek je poslal le malo dobro plaketo „Bajtarica“. Ostane nama še nekaj imen . . .

„Ki jim vi niste naklonjeni?“

— Niti govora o nenaklonjenosti! Ampak uvideti morate, da nima smisla vedno isto ponavljati! Šantel se vam ne premakne z mesta, kakor da je privezan, in obhodi, kolikor mu ravno dopušča njegov ris; razstavi vam „Motiv iz Vukovara“ in obenem „Istrski motiv“, kar kratkomalo ni v redu, ker takle „Istrski motiv“ mora diskreditirati deset dobrih „vukovarskih“. In Klemenčič vam v resnici nudi dobre slikarske momente, v celoti pa ugibate, ali so ti „Interieurji“ studijska rekvizitna ropotija, ali naj reprezentirajo dovršena dela? Gasperinov „Devin“ je z ozirom na ton interesanten, v tehniki diametralno nasproten stvarjem, ki jih je dozdaj razstavljal. Zupan ni še pokazal in dokazal, kaj je akvarel, pač z razstavljenimi štirimi ravno nasprotno! Pri Zupančevi smo bili navajeni na raznolike eksperimente, ki so pa to pot tudi izostali. —

„Mislite, da bi ti mali dobrohotni poskusi ne bi smeli biti razstavljeni?“

— To mnenje sem vedno zastopal, na mestu bi bile interne razstave, in naj bi komisija umetnikov imela besedo in zadevo tega biti in nebiti definitivno uredila. V njihovem lastnem interesu je ta naloga in v interesu naraščaja. Pod silo avtoritativne besede bi se mnogi odločili, da se popolnoma posvete samo umetnosti, drugi bi uvideli, da je zanimanje za umetnost, združeno s skičico v olju ali akvarelom, lepa privatna zabava, kakor je brenkanje na klavir ali komponiranje verzov za spominsko knjigo, in se prostovoljno odrekli javnim nastopom. —

„Ali se ne bi pomudila pri Tratniku? Begunce smo sicer uživali že v posebni tiskani izdaji in veliko kompozicijo ter „Študijo“ tu v paviljonu, pa originali drugače učinkujejo od reprodukcij in Tratnikova dela so zadnji čas redka!“

— Nedvomno je Tratnikova umetniška potencia tako silna, da se morate vedno k nji vračati. Anarhistična avtonomnost tega značaja se giblje v takih mejah, da hodita priznanje in obsodba mnogokrat roko v roki. Najbolj neukrotljivi elementi, bol, razdvojenost, obup, volja, upor, negacija in afirmacija se gnetejo v ozke meje risbe, ki si jo je izbrala ta globoko razmotrivajoča natura kot sredstvo za svoj izraz; pač so forme v kompozicijah na mnogih mestih pretirane, zanemarjane, v neskladju s pravilnimi, pa ravno te zunanje nepopolnosti vam ne more priznati ta natura, ki se poslužuje svojih figur le, da svoje duševno valovanje sploh dokumentira, in bi naturo, drevje, poslopja, horizonte enako na novo ustvaril po umetniški podobi, ki v njem živi in deluje, kakor je to storil z živim bitjem. Tudi o kaosu bi mogli govoriti, o tistem brezmejnem ozadju našega življenja, iz katerega črpa in ustvarja umetnost svoja najlepša dela. Pri Tratnikovih umetniških tvorbah ste prisiljeni uživati z istim razpoloženjem, kakor zahteva ona sama. Ni v njih razkladan kak nazor ali pridigana kaka socialna teza, le izrazite umetniške kvalitete brez drugih aspiracij kot upodablajoče umetniških. —

„Petnajsta razstava je bila prvotno projektirana kot jugoslovanska, kakor ste mi pravili. Razveselil nas je pa samo Tomislav Krizman s svojo zbirko . . .“

— In nas vpeljal v nov svet, poln zanimivosti, poln odkritja, poln vabe. Tu ni več naše lirike, naše mehkode, sanjavosti, sladkih rož. Tu je pesem historije, povest težkih, velikih činov. Ti mostovi, ceste, hodniki niso zemljepisje, ampak za nas novi dokumenti tvornih elementov, značaja in mišljenja jugoslovanske upodablajoče umetnosti. Motivi iz Bosne, Hercegovine, Macedonije, Sandžaka, te somorne kompozicije, so davčina, mrki zvoki iz dob herojev in veličine, velikih gest in sijaja; tu je Kraljevič Marko, tu je izrazita epika! In kako odličen reprezentant te umetnosti je Krizman! Njegovo delo je snažno, stara dedščina govori iz njega, mrka, važna, pretkana s fantastičnimi nitmi, v dekorativnem okvirju, inscenirana, v distanci. V tem je tvorna moč, začetek in konec ali „Finale“, kakor je umetnik sam nazval eno radirungo s to veroizpovedjo!

„Vendar bi teh Vaših izvajanj ne mogel brez nadaljnega uporabiti pri osmih oljnatih slikah, ki jih je tudi razstavil.“

— Po pravici rečeno, Krizmanovih del v olju nisem sam preje videl še nobenih. Najti v njih elemente, o katerih sem govoril, pa ni težko. Res je, da je glavna umetnikova sila v grafičnih delih najod-

ličnejše tehnične izvedbe in grafika je tudi najprikladnejša njegovemu umetniškemu izrazu. Zdi se Vam bržčas, da njegove slike vplivajo nekako neosebno; do gotove meje je tako; in meja sega samo do uporabe barve, tehnične obdelave, ki je deloma res podrejena, deloma celo izrabljena. Kompozicije so pa naravnost izbrane, enako dekorativni momenti. Tehnika je moderna; poglobite se pa n. pr. v „Sipine“ ali v „Jez“ in občutili boste, kako vam izgine prvi vtis in se odpre ista davnina, kot sva jo ugotovila pri grafiki, ista mirna tožnost, ista patina stoletij, ista distanca . . . To je krajina od nekdanj, ne ta, ki smo jo navajeni gledati danes z našimi impresionističnimi očmi, ampak z očmi, ki so obrnjene v pretekle čase, zasanjane v spomine . . .

Pastuškin:

Odkriti duši.

Vsa razbolela od pekočih ran
krvavo siješ skozi ta neurja;
in zdaj povrhu te še strah razburja,
ne bo se li tvoj žar mi zdel zlagan.

Uteho liješ mi v ta kruti dan,
ko jezno ga vihari ostra burja,
da odnikoder ni očem azurja,
nikjer ne smeje se odprta stran.

Tvoj žar ne laže; ravno ker je pravi
in ker se nič pretvarjati ne znaš,
le tvoj zaton te tvojih ran ozdravi.

Ker siješ v samo hlimbo, samo laž,
kar se ti neveselega naplavi,
ti svet zapiše vse na tvoj rovaš.

